

HALKU'L-KUR'ÂN  
TARTIŞMALARININ  
HADİS İLMİNE  
YANSIMALARI

ABDULFETTÂH EBÛ GUDDE

Çeviren  
OSMAN SALİH AYDIN

TAKDİM

## **ABDULFETTÂH EBÛ GUDDE**

Halep'te doğdu (1917). Ezher'den mezun oldu (1948). Ardından bu üniversitenin Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nde ihtisas yaptı. Şam Üniversitesi'nde öğretim üyeliğine başladı (1961). Riyad Şeriat Fakültesi'ne geçti (1965). Suriye'de Baasçılar tarafından bir yıl hapsedildi (1966). Şeriat Fakültesi'nde on yıl süreyle profesör olarak hadis, hadis usulü ve fıkıh usulü dersleri okuttu. Riyad'da vefat etti (1997). Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin öğrencisi, M. Emin Saraç Hoca'nın yakın arkadaşı idi. Hadis, hadis usulü, akaid, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, tarih, öğretim metotları gibi çok geniş yelpazede yetmişten fazla çalışması bulunmaktadır. Titiz ve derinlemesine inceleme yapması nedeniyle İslamî ilimler alanında büyük bir saygı kazanmıştır. Klasik kaynaklarda adeta gizli kalmış olan bilgileri ince bir işçilikle aydınlığa çıkarması kitaplarını herkesin müracaat etmek zorunda olduğu çalışmalar haline getirmiştir. *Mevzû Hadisler, Zamanın Kıymeti, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ﷺ ve Öğretim Metotları, İlim Yolunda Sabır* ile yayına hazırladığı Abdurresîd Nu'mânî'nin *İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin Hadis İlimindeki Yeri* Türkçeye çevrilen eserleri arasındadır.

## **OSMAN SALİH AYDIN**

1980 yılında Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletindeki Waiblingen şehrinde doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini Almanya'da tamamladıktan sonra Trabzon'da medrese eğitimi almış ve 1996'da hafızlığını tamamlamıştır. Şer'î ilimler tahsili için gittiği Şam'da, Fethu'l-İslâmî Enstitüsü'ne devam etmiş; aynı dönemde Şam ulemâsının ders halkalarına katılmış, kıraât, sarf-nahiv, fıkıh, hadis ve tefsir alanlarında özel dersler almıştır (2002). 2019 yılından bu yana Tahkik Yayınlarında editör olarak görev yapmaktadır. Editörlüğünü yaptığı eserler arasında Muhammed Enver Şâh el-Keşmirî'nin "*Feydu'l-Bâri 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*"si, Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin "*Makâlâtü'l-Kevserî*"si ve Muhammed Eşref Ali et-Tehânevî'nin *el-İntibâhâtü'l-Mufide fî halli'l-İştibâhâti'l-Cedide*'si (*Yeni İlm-i Kelâm – Modernizmin Şüphelerine Cevaplar*) bulunmaktadır. Evli ve beş çocuk babasıdır.



## İÇİNDEKİLER

<b>MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ .....</b>	<b>9</b>
<b>MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ .....</b>	<b>12</b>
<b>HALKU'L-KUR'ÂN MESELESİ VE BUNUN RÂVÎLER, MUHADDİSLER VE CERH-TA'DÎL KİTAPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....</b>	<b>14</b>
<b>BU MİHNENİN RÂVÎLER, MUHADDİSLER VE CERH-TA'DÎL KİTAPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ .....</b>	<b>21</b>
[İmam Buhârî ile ez-Zuhlî Arasında "Kur'ân'ın Lafzı" Meselesi Etrafında Ortaya Çıkan İhtilaf] .....	22
[Ebû Hâtîm ve Ebû Zur'a er-Râzî'nin Buhârî'den Rivâyeti Terk Etmesi] .....	24
[Lafız Meselesinin Ricâl Değerlendirmelerine Etkisi: Alî b. el-Medînî Örneği] .....	25
[Ricâl Literatüründe Mihne'ye İcâbetin Sınırları: Yahyâ b. Ma'în Örneği] .....	27
[Halku'l-Kur'ân Meselesinde Tevakkuf Eden Râvîlerin Konumu: Alî b. Ebî Hâşim el-Leysî Örneği] .....	28
[Mihne Bağlamında Halku'l-Kur'ân Meselesinin Rivâyet Yazımı ve Ricâl Değerlendirmelerine Etkisi] .....	29
[Hüseyn b. Alî el-Kerâbîsî ile Ahmed b. Hanbel Arasındaki Mihne ve "Kur'ân'ın Mahlûk Olup Olmadığı" Tartışması] .....	30
[Levh-i Mahfûz ve İnsanların Elleriindeki Kur'ân: Nu'aym b. Hammâd Örneği] .....	33

[İmam el-Muzenî'ye Yöneltilen "Kur'ân Mahlûktur" İsnâdı] .....	34
[İmam Ebû Hanîfe, İmam Buhârî ve Diğer İmamlar Hakkındaki Haksız Cerhler] .....	35
[Cerh ve Ta'dîl İlmî, İlimlerin En Tehlikelilerindedir] .....	45
[Ehl-i Hadîs Arasında Kur'ân Lafzı Tartışmaları ve Tevakkuf Edenlerin Maruz Kaldığı Zorluklar] .....	46
[Mihne Sonrası Cerh ve Ta'dîl Uygulamaları: İbn Kuteybe'nin Tespitleri ve el-Kevserî'nin Değerlendirmesi] .....	51
[Mihne Sonrası Cerh ve Ta'dilde İlmî Ölçü: Buhârî ve Muslim'in Uygulamaları ile el-Kâsımî'nin Değerlendirmesi] .....	53
<b>DİZİN</b> .....	<b>55</b>



بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

## MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

Bismillah, elhamdulillah, ve's-salâtu ve's-selâmu 'alâ Rasûlillah, amma ba'd.

Hadîs ilimleri, İslâmî ilimlerin en hassas ve en derinlikli alanlarından biridir. Bu ilimlerin en mühim dallarından biri olan “cerh ve ta'dîl” ise, rivâyet zincirlerindeki râvîlerin güvenilirliğini tespit etmek gibi ağır bir sorumluluğu üstlenir. Bu sahanın âlimleri, ümmetin dînî mirasının sahîh bir şekilde naklini temin eden bekçiler olarak, ilmî dürüstlük, titizlik ve adaletle hareket etmek zorundadırlar. Ne var ki tarih boyunca, siyâsî ve i'tikâdî ihtilaflar zaman zaman bu ölçülü zemini sarsmış, cerh ve ta'dîlin bir ilim ve vicdan mahkemesi olmaktan çıkıp, çeşitli hesaplaşmaların aracı hâline gelmesine yol açmıştır.

İşte elinizdeki bu kıymetli çalışma, İslâm tarihinin en çalkantılı dönemlerinden biri olan ve “Mihne” adı verilen “Halku'l-Kur'ân” (Kur'ân'ın Yaratılmışlığı) fitnesinin, cerh ve ta'dîl ilmi üzerinde bıraktığı derin ve kalıcı etkileri konu edinmektedir. Müellifi, çağımızın seçkin hadîs ve fıkıh âlimlerinden, titiz muhakkiklerinden Allâme Abdulfettâh Ebû Gudde'dir (*rahimehullâh*).

Ebû Gudde, sadece geniş ilmî birikimiyle değil, aynı zamanda Selef metoduna bağlılığı, ilmî denge-

li duruşu ve meselelere tarafsız bir gözle bakabilme yeteneğiyle temayüz etmiş bir şahsiyettir. Onun eserleri, derinlikli analizleri, orijinal tespitleri ve tenkidçi yaklaşımı ile ilim dünyasında müstesna bir yer edinmiştir.

Bu kitap, aslen müellifin üstâdı Allâme Zaffer Ahmed el-Osmânî et-Tehânevî'nin (*rahimehullah*) "*Kavâ'id fi 'Ulûmi'l-Hadîs*" adlı eserine yazdığı ta'likâtın bir bölümünden müstakil hâle getirilmiştir. Ebû Gudde, burada sadece târîhî bir vakianın kronolojisini vermekle yetinmez. Olayın arka planını, toplumsal ve ilmî yansımalarını tahlil eder; en önemlisi de, bu büyük fitnenin, muhaddisler sınıfını ve onların en önemli enstrümanı olan cerh-ta'dîl literatürünü nasıl dönüştürdüğünü, hatta istismar edildiğini gözler önüne serer. İmam Buhârî, İmam Ebû Hanîfe, Alî b. el-Medînî, Yahyâ b. Maîn gibi ümmetin ittifakla kabul ettiği büyük imamların dahi, bu mesele üzerinden nasıl haksız cerhlere maruz kaldıklarını, otoritelerine gölge düşürülmeye çalışıldığını, orijinal kaynaklardan yaptığı nakillerle ve sarsıcı bir açıklıkla ortaya koyar.

Eser, bu yönüyle sıradan bir tarih kitabı olmanın çok ötesinde, bir "uyarı" ve "yol gösterici" mahiyetindedir. Cerh ve ta'dîl ilmiyle iştiğal eden herkes için, önyargılardan, mezhebî taassubtan ve kişisel hesaplaşmalardan uzak durmanın, adaleti ve ilmî objektifliği her şeyin üstünde tutmanın ne kadar elzem olduğunu hatırlatan canlı bir ibret levhasıdır. Günümüzde de benzeri ilmî değerlendirmelerde bulunurken, aşırılığa kaçmadan, her türlü indî yargıdan sakınarak ve

hakkaniyet ölçüsünü elden bırakmadan hareket etmenin yol haritasını çizer.

Türkçe çeviride, metnin akademik üslûbunu ve cerh-ta'dîl literatürüne has terminolojik inceliğini mümkün olduğunca muhâfaza etmeye çalıştık. Metnin anlaşılabilirliğini artırmak ve okuyucunun karmaşık târîhî süreci daha rahat takip edebilmesini sağlamak amacıyla, metne köşeli parantezler [ ] içinde açıklayıcı ara başlıklar ekledik. Bu başlıklar tarafımızdan konulmuş olup, orijinal metinde yer almamaktadır.

Umuyoruz ki bu çeviri, Türk okuyucusunu ve ilim talebelerini, İslâm ilim geleneğinin bu çok önemli ama bir o kadar da riskli sahasında daha bilinçli, daha temkinli ve daha adil olmaya teşvik eder. İlmî mirasımızı doğru anlamak ve aktarmak isteyen herkes için, Abdulfettâh Ebû Gudde'nin bu ufuk açıcı çalışmasının vazgeçilmez bir rehber olacağı kanaatindeyiz.

Başarı Allah'tandır.

Osman Salih Aydın



## MÜELLİFİN ÖNSÖZÜ

RAHMÂN VE RAHÎM OLAN ALLAH'IN ADIYLA

Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur. Salât ve selâm, Efendimiz Muhammed'e, onun âline, ashâbının tamamına ve kıyâmet gününe kadar onun yolunu izleyip hidâyetine tâbi olanların üzerine olsun.

Şu birkaç sayfa, “Lafız Meselesi” olarak bilinen ve “Halku'l-Kur'ân Meselesi” adıyla meşhûr olan konu hakkında kaleme aldığım kısa bir çalışmadır. Bu mesele, birden fazla yönü bulunan bir konudur.

Bu sayfalarda, meselenin ortaya çıkışını, başlangıç tarihini zikretmekle yetindim. Onun siyâsî yönden etkilerini geniş bir şekilde açıklayan, i'tikâdî yönden detaylıca konuşan veya târîhî açıdan tam bir incelemeye tâbi tutan kimselere de işaret ettim.

Ayrıca, bu meselenin râvîler ve muhaddisler sınırında, cerh ve ta'dîl âlimlerinde ve cerh-ta'dîl kitaplarında bıraktığı etkiyi açıklamaya gayret ettim. Zira bu bahisleri, üstâdımız, allâme, muhakkik, muhaddis ve fakîh Şeyh Zafer Ahmed el-Osmânî et-Tehânevî (*rahimehullah*) tarafından kaleme alınmış olan faydalı ve hacimli eser “*Kavâ'id fi 'Ulûmi'l-Hadîs*”<sup>1</sup> üzerine yazdığım ta'likâtın içerisine dâhil etmişim.

<sup>1</sup> Bk. Tehânevî, *Kavâ'id fi 'Ulûmi'l-Hadîs*, s. 361-380.

Daha sonra, ilim ehli ve ilim talebeleri arasında bu meseleyle ilgilenen kimselerin ona daha kolay ulaşabilmeleri için, bu bahsi müstakil bir cüz hâlinde sunmayı uygun gördüm.

Yardım ve başarıyı, hidâyet ve doğruluğu yalnızca Allah'tan dilerim. O bize yeter; O ne güzel vekildir.

Abdulfettâh Ebû Gudde  
5 Rebî'ü'l-Evvel 1391 / Riyad